

Bosbouw en plattelandsontwikkeling in Europa

Als gevolg van de agrarische overproductie stimuleert de Europese Commissie de uitbreiding van het bosareaal als vorm van plattelandsontwikkeling. In sommige rurale gebieden wordt dit beleid echter geassocieerd met leegloop en marginalisering. Derhalve wordt in toenemende mate aandacht besteed aan de vraag wat precies de rol is van bosbouw bij plattelandsontwikkeling.

Was het in een ver verleden nog de normaalste zaak van de wereld dat bos onderdeel uitmaakte van het boerenbedrijf, in de moderne tijd heeft in de meeste westerse landen een stelselmatige ontvlechting tussen landbouw en bosbouw plaatsgevonden. Daarbij werd vanwege het grote belang van voedselvoorziening de landbouw als de belangrijkste pijler van het landelijk gebied beschouwd. Thans komen er echter in Europa veel agrarische gronden vrij als gevolg van toenemende concurrentie en overproductie binnen de landbouw enerzijds en stijgende maatschappelijke aanspraken op het landelijk gebied ten behoeve van stadsuitbreidingen, infrastructuurprojecten, natuur, grootschalige recreatieobjecten, etc. anderzijds. Het is derhalve niet langer vanzelfsprekend dat de landbouw als pijler van het landelijk gebied fungeert. Nieuwe pijlers dienen zich aan, waaronder de bosbouw. Echter, er bestaat nog allerminst een eenduidige mening over wat nu precies de rol van de bosbouw bij plattelandsontwikkeling zou kunnen zijn.

Een voorbeeld. In de gemeente Stadskanaal kampen boeren met een afnemend rendement in de traditionele aardappelteelt, waardoor de economische toekomstperspectieven mager zijn. Oudere boeren, die aan de vooravond staan van hun pensioengerechtigde leeftijd en die geen bedrijfsopvolger hebben maar die wel graag hun grond in familiebezit willen houden, zijn steeds vaker geïnteresseerd in het omzetten van hun landbouwgrond in bos. Deze omschakeling in landgebruik wordt gestimuleerd door de 'SBL-regeling' (Stimulering Bosuitbreiding op Landbouwgronden). De omzetting wordt door de gemeente als een positieve vorm van plattelandsontwikkeling beschouwd. De voordelen zijn velerlei. De nieuwe bossen geven bescherming tegen windrosie en bieden nieuwe perspectieven voor de ontwikkeling van gemengde landbouwbedrijven. Ook creëren zij een aantrekkelijke woonomgeving en versterken zij de landschappelijke structuur en potenties voor recreatie en toerisme. (pers. med. beleidsambtenaar, 1999). Ongebreidelde bebossing kan ook negatieve aspecten hebben. Het klassieke Veenkoloniale landschap dat wordt gekenmerkt door openheid, langgerekte kanalen en lineaire verkavelingen zal van karakter veranderen. Dit wordt niet door iedere Oost-Groninger gewaardeerd. Ook is de economische basis van de SBL-regeling zwak en is er nog weinig bekend over de werkgelegenheidseffecten van de omschakeling van landbouw op bosbouw. Tenslotte is de economische waarde van bosgrond gering; bosgrond is ongeveer 1/3 waard van landbouwgrond en een hectare bos

levert minder directe inkomsten op dan een hectare landbouwgrond. De positieve uitstraling van het nieuwe bos op plattelandsontwikkeling zal derhalve niet primair via bosbouw sec tot stand komen, maar veeleer door de inbedding van bosbouw in een pakket van maatregelen voor plattelandsvernieuwing. Hierbij kan gedacht worden aan combinaties van bosontwikkeling met woningbouw (de 'nieuwe landgoederen') of met ontwikkeling van de toeristische infrastructuur, of aan het ontwikkelen van nieuwe streekeligen producten.

Plattelandsontwikkeling en -vernieuwing

Het Europese platteland heeft verschillende gedaanten. Het varieert van monofunctionele landbouwgebieden gespecialiseerd in de teelt van specifieke landbouwgewassen tot gebieden met een gemengde economische structuur (kleinschalige industrie, recreatie en toerisme, gevarieerde landbouw en woonfuncties). Deze laatste gebieden zijn vaak sterk verweven met omringende steden. Wat de landelijke gebieden gemeen hebben is de reden van hun bestaan: de co-productie tussen mens en natuur. Mensen gebruiken en reproduceren natuurlijke hulpbronnen in een cyclisch proces. Als zodanig heeft de landbouw traditioneel het beeld van het platteland bepaald. Als gevolg van een zich terugtrekkende landbouw ontstaan nieuwe kansen voor de *ontwikkeling* en *vernieuwing* van het platteland (Huigen et al., 1992; Hoggart et al., 1995).

Plattelandsvernieuwing staat in Nederland volop in de belangstelling en het is een van de nieu-

we speerpunten in het beleid van het Ministerie van LNV. Talrijke initiatieven en projecten die op het platteland een plek vinden, worden onder deze noemer geschaard. (Van Broekhuizen et al., 1997). In de nota 'Kennis in Plattelandsvernieuwing' van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (Haas et al., 1997) wordt een overzicht gepresenteerd van de verschillende vormen van plattelandsvernieuwing (figuur 1). In dit overzicht wordt een onderscheid aangebracht tussen proces componenten en inhoudelijke componenten. Het begrip plattelandsontwikkeling wordt voornamelijk met 'inhoud' geassocieerd, terwijl het begrip plattelandsvernieuwing vooral op het 'proces' betrekking heeft. In het Nederlandse beleid ligt een sterke nadruk op de laatste benadering. Plattelandsvernieuwing dient gepaard te gaan met een zogenaamde 'kwalitatieve sprong', waarbij door participanten nieuwe rurale processen en nieuwe organisatievormen in de praktijk worden gebracht (Dammers et al., 1999).

Verschillende visies op plattelandsontwikkeling

Alhoewel figuur 1 een helder kader biedt om de verschillende componenten van plattelandsontwikkeling te onderscheiden, zegt het niets over de gewenste richting van plattelandsontwikkeling. De vraag wat de uiteindelijke doelstelling van plattelandsontwikkeling is, is zeer wezenlijk, omdat er verschillende visies op de aard en de gewenste ontwikkelingsrichting van plattelandsgebieden bestaan. De socioloog Frouws (1998) heeft de verschillende visies in drie hoofdstromingen samengevat:

- In de *agri-rurale visie* spelen de agrariërs een hoofdrol als economische, landschappelij-

Figuur 1. Typologie plattelandsvernieuwing (Haas et al., 1997)

Proces component	Inhoudelijke component
- procesvernieuwing (vernieuwend processen en werkwijzen)	- differentiatie van producten en diensten (andere, niet voor de streek gangbare, producenten en diensten, binnen de landbouw)
- organisatie, cultuur- en structuurvernieuwing (nieuwe rollen, nieuwe organisatievormen, etc.)	- marktinnovatie (nieuwe markten voor bestaande goederen)
	- technologievernieuwing (nieuwe technologieën binnen bestaande of nieuwe producten)
	- geografische vernieuwing (vernieuwing van de fysieke en fysieke kwaliteiten van de ruimte)

ke en culturele dragers van het platteland. Rurale culturele autonomie, vakmanschap en familiebedrijf zijn in deze visie essentiële elementen van ruraliteit. Zonder agrariërs bestaat het platteland met zijn specifieke eigenschappen ten aanzien van agrarische productieprocessen, openheid en kleinschalig, culturele authenticiteit, etc. niet meer. Plattelandsontwikkeling wordt gerelateerd aan versterking van de eigen rurale identiteit.

- De *utilitaire visie* is hoofdzakelijk economische georiënteerd. Het platteland wordt als potentiële economische bron ten behoeve van productie- en consumptiebehoeften beschouwd. De problemen op het platteland zijn het resultaat van *onderontwikkeling* en achtergesteldheid in het agrarische productieproces. Het succes van plattelandsontwikkeling wordt afgemeten aan de toename in werkgelegenheid en inkomen.
- Volgens de *hedonistische visie* ligt de oorzaak van de problematiek in de landelijke gebieden in een achteruitgang van esthetische, culturele en ruimtelijke kwaliteiten. De visie is gebaseerd op romantische

en naturalistische opvattingen van een stedelijke elite van natuurbeschermers, planners, cultuurhistorici, etc. (Hoggart et al., 1995). Ze beschouwen het platteland als hun stedelijke achtertuin en eigenen zich het toe; dat wat de lokale bewoners willen is van ondergeschikt belang. Het platteland wordt gelabeld met trefwoorden als oernatuur, authenticiteit, traagheid etc. Plattelandsontwikkeling richt zich op de ontwikkeling van rurale gebieden als tegenpool van urbane gebieden en leidt soms zelf tot musealisering.

De rol van bosbouw ten aanzien van plattelandsontwikkeling verschilt binnen elk van deze visies. In de agri-rurale visie domineert de traditionele, kleinschalige landbouw, waarin bos wordt geïntegreerd in de agrarische bedrijfsvoering. Grootschalige productiebossen zijn niet opportuun, bos als structuurversterker van het, oorspronkelijke landschap wel. In de utilitaire visie staan de economische aspecten van bos centraal. Hierbij hoeft het niet alleen om productiebos te gaan, maar kan ook aan recreatiebos worden gedacht. Het recreatief-toeristisch gebruik dient dan echter wel een inkomen voor de bos-eigenaar op te leveren. In de

Boerenbos: bebossing in Stadskanaal

hedonistische visie wordt bos primair als een onderdeel van de natuur ('ecologische hoofdstructuur') beschouwd en als een drager van biodiversiteit; het is slechts indirect bruikbaar voor menselijk gebruik.

Ondanks het feit dat bosbouw op verschillende wijze kan worden ingezet bij plattelandsontwikkeling, is er tot op heden nog weinig expliciete aandacht aan de meest wenselijke bijdrage van bosbouw aan plattelandsontwikkeling in de diverse Europese gebieden. Het bosbeleid richt zich veelal primair op de ontwikkeling van de bosbouwsector zelf en legt geen specifieke relatie met de ontwikkeling van het omliggende platteland. Als gevolg van de toenemende aandacht voor plattelandsontwikkeling neemt de aandacht voor de rol van bosbouw daarbij thans echter toe (Glück & Weiss, 1996; Koch & Rasmussen, 1998).

Europees onderzoek

De Europese Commissie streeft naar vergroting van het bosare-

Kamperen in het boerenbos: een bijdrage aan plattelandsontwikkeling

aal. Ze denkt hiermee het platteland nieuw leven in te blazen, doordat bos nieuwe economische perspectieven, recreatieve waarden en ecologische bescherming kan bieden. Uit het voorgaande mag blijken dat bos als vorm van plattelandsontwikkeling niet vanzelfsprekend en vaak omstreden is. Zijn de problemen in de Nederlandse situatie wellicht nog 'eenvoudig', in landen als Frankrijk en Spanje wordt bos in leeglopende perifere gebieden geassocieerd met armoede en de weerstand tegen herbebossing is derhalve groot.

De visies op de gewenste aard van plattelandsontwikkeling en de rol van bosbouw daarbij variëren derhalve sterk binnen Europa. Een belangrijke bijkomende factor is de grote mate van diversiteit in bosbouwstructuur en organisatievormen binnen Europa. Deze verscheidenheid heeft tot gevolg gehad dat in het verleden binnen de Europese Unie geen geïntegreerd bos(bouw)beleid is geformuleerd en er slechts op specifieke deelgebieden (bebossing van landbouwgronden, bosbrandbestrijding) beleidsmaatregelen zijn vastgesteld. Er bestaat binnen de Europese Unie echter een toenemende belangstelling om in aansluiting het gemeenschappelijk landbouwbeleid ook tot een meer integraal bos(bouw)beleid te komen, waarbij ingespeeld wordt op de veranderende maatschappelijke waardering van bossen. Dit zal echter alleen mogelijk zijn indien er voldoende rekening wordt gehouden met de diversiteit aan zowel plattelands- en bosbouwsituaties.

De vraag 'welke visies er bestaan

over de mogelijke bijdrage van bosbouw aan plattelandsonwikkeling in diverse Europese situaties' staat centraal in een recent gestart onderzoeksproject 'Multi-functional forestry as a means to rural development' dat wordt gefinancierd door het Europese FAIR-onderzoekprogramma. Dit onderzoek bouwt voort op de werkzaamheden van een Europese werkgroep die een overzicht opstelde over het bestaande onderzoek op het gebied van percepties en attitudes ten aanzien van bossen en bosbouw (Terrasson, 1998; Wiersum, 1998).

In dit onderzoeksproject, dat wordt gecoördineerd door de leerstoelgroep Bosbeleid en Bosbeheer van Wageningen Universiteit, participeren universiteiten en/of onderzoeksinstituten uit negen Europese landen (Nederland, Frankrijk, Ierland, Denemarken, Hongarije, Griekenland, Duitsland, Oostenrijk en Spanje). Het onderzoek beoogt aan de hand van praktijkvoorbeelden in een traditioneel bosgebied en een gemeente met recente bosuitbreiding in kaart te brengen hoe boseigenaren en andere landbezitters aankijken tegen bos als vorm van plattelandsonwikkeling, wat voor opvattingen en beelden bij de groep van (po-

tentiële) bosgebruikers (dorpsbewoners, recreanten, toeristen) leven en welke visie beleidsactoren en belangenbehartigingsorganisaties op de rol van bos in plattelandsonwikkeling hebben. In Nederland zal dit onderzoek plaatsvinden in de gemeenten Ede, een traditionele bosgemeente, en Stadskanaal, een gemeente met nieuwe bosaanplant. Op basis van de onderzoeksresultaten zullen regio-specifieke criteria worden ontwikkeld over de potentiële multifunctionele rol van bos in plattelandsonwikkeling, die voor de Europese Commissie richtinggevend dienen te zijn bij de vormgeving van het Europese beleid voor plattelandsonwikkeling. Meer informatie kunt u vinden onder:

<http://www.spg.wak.nl/multifor>

Literatuur

Broekhuizen, R. van, L. Klep, H. Oostindie & J.D. van der Ploeg (1997). Atlas van het vernieuwend platteland. Doetinchem: MIsset.

Dammers, E., M.S.G. Horrevoets & C.J.M. van Woerkum (1999). Kennis in plattelandvernieuwing: een nieuwe aanpak. Landinrichting, themanummer Onderzoek en Onderwijs, pp. 11-15.

Frouws, J. (1998). The Contested Redefinition of the Countryside. An analysis of Rural Discourses in the Netherlands. Sociologia Ruralis, vol. 38, no 1, pp. 54-68.

Glück, P. and G. Weiss (eds) (1996). Forestry in the Context of Rural Development: Future Research Needs. EFI Proceedings no 15.

Haas, W. de, L. Adolfse, E. Dammers, M. Horrevoets, M. de Lange, L. Langerak & C. van Woerkum (1997). Kennis in Plattelandsvernieuwing, Achtergrondstudie voor de verkenning plattelandsonwikkeling. NRLO-rapport nr. 97/33, Den Haag: Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek.

Hoggart, H., H. Bulleer & R. Black (1995). Europe, Identity and Change. London: Arnold.

Huigen, P., L. Paul & K. Volkers (red) (1992). The changing function an position of rural areas in Europe. Nederlandse Geografische Studies no 153.

Koch, N.E. and J.N. Rasmussen (eds) (1998). Forestry in the Context of Rural Development. Final Report of COST Action E3, Ministry of Environment and Energy/Danish Forest and Landscape Research Institute.

Terrasson, D. (ed) (1998). Public perception an attitudes of forest owners towards forest in Europe. Perception publique et attitudes des propriétaires envers la forêt en Europe. Commentaires et synthèses du groupe du travail COST E3-WG1 1994-1998, Cernagref Editions.

Wiersum, K.F. (ed) (1998). Public perception and attitudes of forest owners towards forest and forestry in Europe. From enlightenment tot application. Sub-department of Forestry, Agricultural University Wageningen, Hinkeloord Report no 24.